

NICCOLO MACHIAVELLI

3. 5. 1469 - 22. 6. 1527

Machiavellismus: pragmatické až bezohledné pojetí politiky, kdy lze přehlížet morální principy a prostředky podřizovat určeným cílům.

Muž, jemuž je připisováno toto politické učení, se narodil 3. května 1469 ve Florencii v rodině právníka, který byl přítelem největších humanistů města. Humanistického vzdělání, jež se šířilo po celé Itálii, se dostalo také jeho synovi. V sedmi letech byl poslán k Mistru Matteovi studovat latinu, jež byla základem tohoto učení. Ve dvanácti letech přešel k Paolu da Ronciglione, kde se mu spolu s dalšími dostalo jedinečného humanitního klasického vzdělání. Svá studia ukončil na florentské univerzitě. Zde také poznal významného pedagoga Marcella Adrianiho.

Itálie byla v té době rozdrobena na několik městských států. Roku 1492 zemřel vládce Florencie Lorenzo I. (Nádherný) z rodu Medicejských a na jeho místo nastoupil jeho syn Piero II. Ten byl za pomoci Francouzů roku 1494 svržen a ustanovena republika, kterou ovládl převor kláštera Savonarola. Jeho vláda však trvala jen čtyři roky a roku 1498 byl uvězněn a upálen pro kacířství.

V té době se otevřela cesta k moci humanistickým vzdělancům, jimiž byla obsazována úřednická místa uvolněná po Savonarolových přívržencích. Prvním kancléřem se stal Marcell Adriani a ten si vzpomněl na nadaného žáka a povolal ho do úřednických služeb. Machiavelli byl jmenován 19. června 1498 tajemníkem II. kancléřství do funkce předsedy komise pro vojenské a zahraničněpolitické otázky. Nebylo mu ještě ani třicet let a neměl žádné zkušenosti s administrativní prací. Jeho kompetence se týkaly zejména korespondence a diplomatických jednání se sousedy a partnery Florentské republiky.

Roku 1501 dostal pověření k jednání u dvora Ludvíka XII. Francouzského, jež pro něj bylo zároveň velkým zklamáním i poučením. Pochopil, že Florentská republika s nestabilní vládou a nedobře vyzbrojena není pro ostatní státy zajímavým partnerem. Zde můžeme hledat počátek jeho úvah o silném vladaři, který pevnou vládou vytvoří stabilní stát.

V průběhu další diplomatické mise našel pro svou předlohu vládce konkrétní obraz v osobě Cesara Borgii, v jehož táboře pobýval v letech 1502-1503. Podle jeho

úsudku je: *"Vévoda nadlidský ve své odvaze a považuje se za schopného dosáhnout, čeho se mu zachce. Jeho jednání navíc není o nic méně strhující než jeho slova, protože všechno si řídí sám, vládne nesmírně tajnůstkářsky, a proto je schopen rozhodovat a uskutečňovat své plány s ničivou náhlostí. Je to někdo, na koho se musí pohlížet jako na novou mocnost v Itálii."* Teprve při dalších setkáních s tímto mužem poznal: *"Že spoléhá na neslýchané štěstí a že jeho vladařské dovednosti jsou omezené"*.

Dalšího účinkování ve vysoké politice se mu dostalo v roce 1503 v Římě, kde probíhaly spory kolem papežského stolce, které ohrožovaly zájmy Florentské republiky. Po rychlém střídání usedl na něj Giulian della Rovere, který přijal jméno Julius II. I s ním se potkal při delších pověřeních v letech 1506 a 1510, aby nahlédl do způsobů jeho panování. V názoru na tohoto muže vzal za svůj Robertétův výrok: *"Julius se zdá ustanoven Všemohoucím ke zkáze světa a skutečně vypadá, jako když usiluje o zánubu křesťanství a dokonání pádu Itálie"*.

Mezi svými posláním u papeže se účastnil roku 1507 velmi významného pověření u dvora císaře Svaté říše římské Maxmiliána I. Císař byl v jeho očích shledán *"naprosto neschopným panovníkem, bez jediné správné vlastnosti k úspěšnému řízení vlády. Je to neschopný vládce, neboť se není možné spolehnout na jeho rozhodnutí"*.

Během působení v diplomatických službách a při pozorování neúspěchu soudobých panovníků vytvořil Machiavelli několik zásad, jimiž by se měli řídit ti, kdož chtějí v politice uspět.

1. *"Mnohem větších úspěchů dosáhne ten, který se snaží svou osobnost přizpůsobit požadavkům doby, místo aby se snažil vnutit době tvar své osobnosti."*

2. *"Moudrý vladař se nemůže spolehnout na slova jiného než na svoje vlastní."*

3. *"Vladař nemá nikdy nouzi o vhodné záminky k porušení slova slibu"*.

Léta strávená v přítomnosti vládců světa ať už světského nebo církevního byly pro něj největší radostí. Právě v roli pozorovatele politického dění byl nejšťastnější. Toto štěstí však netrvalo dlouho.

Roku 1512 se opět diametrálně změnila situace. Itálii ovládla španělská vojska, s nimiž uzavřel Julius II., v té době ve válce s Francouzi, spojení. V říjnu obsadila Florencii a republikánské zřízení bylo zrušeno. Machiavelli přišel o práci i o postavení a byl uvržen do žaláře.

Další zvrat nastal hned v následujícím roce. Na papežský trůn usedl po zemřelém Juliu II. kardinál Giovanni de Medici. Při amnestii na počest oslav byl Machiavelli propuštěn z vězení, ale na místo v úřednických službách nemohl jako "spiklenec" proti Medicejským vůbec pomýšlet.

Uchýlil se na svůj statek v Sant' Casciana, kde byl velmi nešťastný, neboť byl na hony vzdálen všemu dění. Po večerech se věnoval četbě antických autorů a alespoň v představách pobýval na dvorech slavných panovníků.

Po čase vyměnil splín za systematické uspořádávání zkušeností a poznatků z přímé účasti na správě státu. V druhé polovině roku 1513 sepsal své stěžejní dílo **Vladař**, které však vyšlo tiskem až roku 1532, tedy několik let po jeho smrti. Je souhrnem rad jak vládnout, jak se chovat k přátelům, nepřátelům, poddaným. Návodem k práci se sebou, aby se muž stal dobrým vládcem, které vlastnosti pěstovat a rozvíjet, které potlačit. Tato příručka "despotů" je mezi politiky vysoce ceněna ve všech dobách, největší obliby dosahuje v čase, kdy se vlády chápou absolutisté a diktátoři.

Jinou stranu moci osvětlil hned v následujícím spisku, jenž nese název **Úvahy o umění válečném** (1516). V sedmi knihách zpracovaných formou rozhovoru vojáka s patricií seznamuje velmi populární formou a čtivým jazykem s organizací, významem a posláním vojska.

Významným dílem historického charakteru se staly **Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livie**. Datum jeho vzniku není přesně stanoveno, ale je prokázáno, že ho dokončil před rokem 1519. Jako obdivovatel antické kultury si za předlohu vzal Dějiny Říma již zmiňovaného Tita Livie a příběhy doplnil o úvahy, rozbory a hodnocení, které dotvořily charakteristiku postav, zprůhlednily jejich jednání a přinesly tomuto dílu nadčasový význam.

Nevěnoval se však jen dílům vážným, ale psal zároveň satiry, komedie, epigramy a dramata. Všechna tato díla mají společný rys. Jejich ústředním námětem je člověk. Autor jej glosuje stejně jako politické dění, analyzuje příčiny a projevy jeho chování. Svleká z lidí honosný šat přetvářky renesanční společnosti a ponechává je oděné jen do jejich přirozenosti, kterou tvoří špatné charakterové vlastnosti a záporné motivace, ovlivňující jednání soukromé i veřejné.

Pro příklad lze jmenovat díla **Belfador arcid'ábel** s oblíbeným motivem napáleného čerta a vychytralé ženy, **Zlatý osel**, charakterizovaný jako satira o úpadku Florencie a **Mandragora**, poprvé uvedená na jevišti roku 1520. Je to velmi otevřená komedie o hloupém manželovi a pokryteckém knězi, která pro neskrývanou kritiku společenských poměrů získala věhlas až v pozdější době a trefnými postřehy přesáhla svou dobu, předznamenávajíc moderní italské drama. Tematicky se vymyká vlastenecký spis **Rozmluva o řeči**, jenž je obranou toskánštiny jako italského spisovaného jazyka.

Po další změně politických poměrů roku 1520 se Machivellimu podařilo získat znovu zaměstnání. Nikoliv však už diplomatické, ale přesto takové, které vyhovovalo

jeho nejlepším schopnostem. Od listopadu tohoto roku až téměř do konce svého života byl florentským historiografem. Jeho funkci bychom dnes mohli nazvat kronikář. Plodem jeho snažení se staly *Florentské letopisy* (1523-1525), uveřejněné roku 1532. Práce, kterou byl pověřen, spočívala v sepsání florentských dějin od nejstarších dob do r. 1492. Povedlo se mu to v osmi knihách, kde předvedl své mistrovství vypravěčské i dokonalou práci s vytvářením souvislostí mezi jednotlivými fakty. Dlužno poznamenat, že *Florentské letopisy* vznikly na zakázku Medicejských a nelze v nich nepostřehnout tendenčnost zpracování.

Závěr jeho života je doprovázen novou nadějí, jíž vzápětí vystřídalo zklamání a to definitivně pohřbilo jeho síly i chuť k životu i práci. Výboj německých vojsk do Itálie vyvrcholil 6. května 1527 dobytím Říma a o několik dní později 16. května svržením vlády Medicejských a následným vyhlášením aristokratické republiky. Odchod Medicejských obnovil jeho vzpomínky na zašlou slávu diplomatických posláních ve funkci druhého kancléře, a proto se pokusil znovu požádat o přijetí do státních služeb. Pro spojení s Medicejskými v posledních letech však přijat nebyl. Tato ironie osudu spolu s nemocí způsobily 22. června 1527 jeho smrt. Další den byl v přítomnosti ženy, svých šesti dětí a několika přátel pohřben v Santa Crose. Na jeho hrobce najdeme velmi hrdý nápis "*Žádný epitař se nevyrovná tak velikému jménu*".

Podle některých vědců a historiků, kteří zkoumali jeho dílo a myšlenky, je Machiavelli nazýván "učitelem zla" a je považován za zakladatele systému politického učení zvaného machiavellismus. Paradox dějin snad způsobil, že ačkoliv se celý život snažil o rozkrytí historických událostí a jejich výklad, dějiny mu přičly autorství teorie, v níž "úcel světí prostředky". Ta však byla výtvorem mnohem pozdější doby jezuitské. Faktem zůstává, že Machiavelli přispěl do politické vědy popisem dění z pohledu, jak lidé skutečně jednají, místo teoretizování, jak by jednat měli. S tím souvisí přístup k vládnutí, které považuje za věc přirozenou, a proto pojmenovatelnou a vysvětlitelnou. Zobecněním poznatků z politiky, státní správy, vojenství a historie se stal zakladatelem vědy o politice v dějinách Itálie.